

บทสรุป

ในความพยายามที่จะทำให้รัฐแบบจักรวรรดิอันมีกรุงรัตนโกสินทร์ เป็นศูนย์กลาง มีเสถียรภาพทางการเมือง ราชอาณาจักรในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกได้สถาปนา อุดมการณ์ของรัฐขึ้นใหม่ นอกจากจะเพื่อแก้ปัญหาความแตกต่างหลากหลายของคติเกี่ยวกับกษัตริย์และการปกครองซึ่งจะเป็นช่องทางให้ผู้อื่นสามารถตั้งตัวเป็นผู้นำทางการเมือง จนเป็นอันตรายต่อพระราชอำนาจแล้ว ยังมุ่งตอบสนองต่อปัญหาทางการเมืองที่สำคัญ ๆ ในระยะแรกตั้งกรุงรัตนโกสินทร์ ได้แก่ปัญหาการสร้างความชอบธรรมแก่ระบอบการเมือง และผู้ปกครอง ปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างพุทธจักรกับอาณาจักร และปัญหาในระบบไพร่

สาระสำคัญของอุดมการณ์แห่งรัฐที่ราชสำนักพยายามเน้นคือความคิดที่ว่า พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกทรงเป็นพระโพธิสัตว์ซึ่งคนทั้งหลายอัญเชิญให้เสด็จขึ้นครองราชสมบัติ ทรงทำหน้าที่เป็นประธานในการจรรโลง "ธรรม" ตามทรรศนะของ พุทธศาสนาในฐานะธรรมิกราชาธิราช คุณสมบัติของพระโพธิสัตว์โดยเฉพาะพระปัญญาคุณ และพระกรุณาคุณยังผลให้พระองค์ทรงปฏิบัติภารกิจทั้งในการฝ่ายพุทธจักรและอาณาจักร โดยบริบูรณ์ ในการฝ่ายพุทธจักร พระองค์ทรงทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา โดยโปรดฯ ให้รวบรวมพระพุทธรูปและพระบรมธาตุสำคัญอันเป็นที่เคารพสักการะจากหัวเมืองและ ประเทศราชมารักษาไว้ในกรุงรัตนโกสินทร์ โปรดฯ ให้สังคายนาพระไตรปิฎกให้บริสุทธ์ และทรงสั่งสอนดูแลให้พระสงฆ์ในจักรวรรดิดำรงอยู่ในไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา ในการฝ่ายอาณาจักร ทรงพระกรุณาพระราชทานซึ่งพระโอวาทานุศาสน์สั่งสอนเจ้าประเทศราช พระบรมวงศานุวงศ์ ขุนนาง และอาณาประชาราษฎร์ทั่วไป ให้เข้าใจพุทธธรรมเพื่อ จะได้ว่ารู้ที่จะละเว้นอกุศลกรรมและประกอบแต่กุศลกรรม หากเกิดการกระทำอันไม่ชอบด้วย ธรรม พระองค์จะทรงพิจารณาพิพากษาคดีและลงทัณฑ์ผู้กระทำผิด เพื่อไม่ให้มีคนพาลหรือ คนร้ายอยู่ในจักรวรรดิ และเพื่อป้องกันไม่ให้คนพาลกันกระทำการทุจริตซึ่งจะยังผลให้ตกไป สู่อบายภูมิ

ภารกิจของธรรมิกราชาธิราชในการฝ่ายพุทธจักรและฝ่ายอาณาจักรจะเกื้อกูลซึ่งกันและกัน การที่ทรงทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาให้รุ่งเรืองช่วยให้พุทธธรรมบริสุทธ์

พระสงฆ์และฆราวาสทั่วไปมีโอกาสได้เรียนรู้และเข้าใจพุทธธรรมที่ถูกต้องและสามารถมี
 การกระทำที่ชอบธรรม การทำสงครามซึ่งเป็นการฝ่ายอาณาจักรก็เป็นไปเพื่อจรรโลง
 ธรรม กล่าวคือ การทำสงครามกับพม่าเป็นการปราบปรามฝ่ายอธรรมซึ่งทำอันตราย
 พระพุทธศาสนา และเป็นการช่วยเหลือพวกพลฝ่ายพม่าให้ "พ้นชีวิตันตรายอกุศลกรรม"¹
 นอกจากนี้ยังเป็นการปกป้องราษฎรให้พ้นจากการ เบียดเบียนของพม่าข้าศึก "ราษฎรได้
 ตั้งบ้านเรือนเป็นสุข ได้สร้างกองการกุศล พระบวรพุทธศาสนาก็รุ่งเรือง"² การที่ทรง
 แฉขยายพระราชอำนาจออกไปยังเมืองลาวและเมืองเขมรก็เพื่อจะทรงทำนุบำรุงพระ-
 พุทธศาสนาในเมืองลาวและเขมร และสั่งสอนดูแลให้คนทั้งปวงในประเทศนั้นประพฤติธรรม
 ทรงดูแลการทำมาหากินของราษฎรให้ปลอดภัยจากภัยธรรมชาติและโจรผู้ร้าย ตลอดจน
 ภัยสงครามก็เพื่อจะให้ได้ผลผลิตเต็มเม็ดเต็มหน่วย สามารถทำบุญให้ทานเป็นการกุศลสืบ
 ไป ส่วนพระสงฆ์ที่มีไถ่ลำบากด้วยอาหารบิณฑบาตรก็จะสามารถบำเพ็ญศีล สมาธิ และ
 ปัญญา

ควายเหตุที่ชนชั้นนำมีลักษณะเป็นกรรมพื้มากขึ้น อุดมการณ์ของรัฐจึงเป็นความ
 คิดที่มีลักษณะมนุษยนิยม กล่าวคือ เป็นความคิดเกี่ยวกับผู้ปกครองซึ่งเป็นมนุษย์และทำการ
 ปกครองโดยอาศัยปัญญาไม่ใช่โดยการมีอำนาจเหนือธรรมชาติของพระเจ้า คนทั้งปวงใน
 รัฐจะบรรลุดุคคติของชีวิตได้ก็ด้วยปัญญาของแต่ละคน รัฐดำรงอยู่เพื่อให้เกิดสภาวะที่
 เอื้อให้แต่ละคนได้ดำเนินชีวิตในวิถีทางที่ถูกต้อง นั่นคือ การเพิ่มพูนปัญญาให้มีความเข้าใจ
 ธรรมลึกซึ้งยิ่งขึ้น ซึ่งจะยังผลให้มีการกระทำอันชอบด้วยธรรมมากขึ้นทุกทีและบรรลุดุค
 นิพพานในที่สุด

¹ เจ้าพระยาทิพากรวงศ์, พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 1,
 หน้า 236.

² พระราชกำหนดใหม่ มาตรา 12", กฎหมายตราสามดวง, หน้า 720.

การมีความคิดแบบกรรมที่คงเป็นเหตุสำคัญที่ทำให้พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกทรงเลือกเน้นคตินิยมกษัตริราชธิราช เพราะคตินิยมกษัตริราชธิราชเป็นคตินิยมที่พระองค์จะทรงปฏิบัติได้จริง ๆ ต่างจากคตินิยมกษัตริราชธิราชซึ่งมนุษยธรรมตามไม่อาจจะกระทำได้จริง จะเห็นได้ว่าพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ทรงพยายามปฏิบัติภารกิจต่าง ๆ ของกษัตริราชธิราชเพื่อให้ความคิดอันเป็นอุดมคติปรากฏเป็นจริงขึ้น การอ้างพระองค์เป็นพระโพธิสัตว์ไม่เป็นการเพียงพอที่จะยืนยันถึงสิทธิธรรมในการครองราชย์ ทรงพิสูจน์สิทธิธรรมของพระองค์ด้วยการแสดงออกให้เห็นที่ปรากฏว่าทรงปฏิบัติพระราชภารกิจต่อสังคมโดยบริบูรณ์โดยอาศัยคุณสมบัติที่พระโพธิสัตว์มีอยู่

ราชสำนักแห่งกรุงรัตนโกสินทร์พยายามสถาปนาอุดมการณ์ของรัฐที่ตอบสนองต่อปัญหาทางการเมืองในเวลานั้น การเน้นความคิดที่ว่าพระมหากษัตริย์แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ทรงเป็นกษัตริราชธิราชซึ่งปฏิบัติภารกิจในการจรรโลงธรรมโดยบริบูรณ์ก็เพื่อให้เป็นที่ยอมรับว่าพระมหากษัตริย์แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ทรงมีสิทธิธรรมที่จะเป็นใหญ่เหนือผู้ปกครองหัวเมืองและประเทศราช เหนือกว่าพระมหากษัตริย์แห่งอังวะ และเหนือกว่ากรมพระราชวังบวรสถานมงคล กรุงรัตนโกสินทร์ เป็นศูนย์กลางความรุ่งเรืองของพุทธศาสนาซึ่งได้ขำรงรักษาพุทธศาสนาอันบริสุทธิ์ถูกต้องเป็นแบบอย่างแก่อนานาประเทศ ทำให้มีความชอบธรรมที่จะเป็นศูนย์กลางของ "จักรวรรดิ" ความคิดที่ว่ากษัตริราชธิราชทรงเป็นผู้นำสูงสุดของพุทธจักร พระสงฆ์อยู่ภายใต้การอุปถัมภ์และการควบคุมดูแลของพระองค์และพึงรับเอาคำสั่งสอนของพระองค์ เอื้อให้พระมหากษัตริย์มีโอกาสควบคุมพระสงฆ์ได้มากขึ้น การเน้นให้คนทั้งปวงบำเพ็ญทาน รักษาศีล และปฏิบัติตามทศกัศลกรรรมบดด้วยความเข้าใจ จะมีส่วนช่วยจักระเบียบและควบคุมสังคมในระหว่างที่กลไกของระบบไฟร์ยังอ่อนแอและมีปัญหาเกี่ยวกับมูลนายรุ่นใหม่ที่ตลอดจนปัญหาจากการเข้ามาของไฟร์ต่างชาติ นอกจากนี้หลักการของพุทธศาสนาที่ได้รับการเน้นเพื่อเป็นพื้นฐานรองรับอุดมการณ์ของรัฐยังให้ความสำคัญแก่ความคิดที่ว่ามนุษย์มีสภาพชีวิตต่างกันเนื่องจากมือนิยมกรรมต่างกัน ทำให้แต่ละคนยอมรับสภาพชีวิตของตน ซึ่งนำไปสู่การยอมรับระเบียบความสัมพันธ์ทางสังคมที่มีอยู่ในเวลานั้นด้วย

เป็นที่น่าสังเกตว่าความคิดเกี่ยวกับระเบียบความสัมพันธ์ในระบบไพร่ไม่ได้รับการอธิบายไว้เพื่อให้เป็นส่วนหนึ่งของอุดมการณ์แห่งรัฐ เข้าใจว่าเป็นเพราะการที่ไม่ดีของมุลนายในระดับต่าง ๆ มีอำนาจอิสระหรือมีความสำคัญในตัวเอง เป็นแต่เพียงข้าราชการบริพารซึ่งทำหน้าที่ควบคุมดูแลไพร่ตามพระบรมราชโองการ การเข้าเวรรับราชการหรือการส่งส่วยของไพร่ก็ไม่ใช่การรับใช้มุลนายที่ตนสังกัดก็อยู่แต่เป็นการรับใช้พระมหากษัตริย์ ดังนั้นจึงให้ความสำคัญแต่เฉพาะความคิดเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างพระมหากษัตริย์กับมุลนายซึ่งเป็นขุนนางและกับไพร่ เมื่อมุลนายและไพร่ทั้งหลายจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์และปฏิบัติตามพระบรมราชโองการ ความสัมพันธ์ในระบบไพร่ก็จะดำเนินไปด้วยดี

ความคิดที่ว่าพระมหากษัตริย์ทรงเป็นใหญ่เหนือที่ดินทั้งหมดได้รับการรักษาไว้ใน "ไตรโลกวินิจนยกถา" แต่ความคิดนี้ไม่ได้รับการเน้นเป็นพิเศษเลย ส่วนหนึ่งน่าจะเป็นเพราะกรรมสิทธิ์ของเอกชนเหนือที่ดินมีความมั่นคงมากขึ้นตั้งแต่ปลายอยุธยา¹ นอกจากนี้กฎหมายที่ได้รับการตราขึ้นในรัชกาลที่ 1 ยังสะท้อนให้เห็นว่าการควบคุมกำลังคนมีความสำคัญกว่าการควบคุมที่ดิน เพราะมีกฎหมายจำนวนมากที่ตราขึ้นเพื่อประโยชน์ในการควบคุมไพร่และทาสแต่ไม่มีฉบับใดเลยที่พยายามควบคุมการถือครองที่ดิน เมื่อสถาปนาอุดมการณ์ของรัฐ ราชสำนักจึงเน้นความคิดซึ่งจะยังผลให้ไพร่ยอมรับใช้รัฐโดยไม่ได้อ้างถึงความใหญ่เหนือที่ดินของพระมหากษัตริย์ แต่เน้นความคิดที่ว่าพระมหากษัตริย์ทรงปฏิบัติภารกิจในฐานะธรรมิกราชาธิราชเพื่อยังชนทั้งหลายให้ไต่บรมลุดมคติของชีวิตโดยเร็ว ไพร่ทั้งปวงจึงควร กตัญญูแก่เวที่ต่อพระองค์ "ตั้งใจทำราชการ เอากำลังเรี่ยวแรงของตัวเป็นแดน

¹ร. แดงกาศ, ประวัติศาสตร์กฎหมายไทย (กฎหมายเอกชน) กฎหมายที่ดิน คำสอนชั้นปริญญาโท มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง พุทธศักราช 2483 (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง, 2491), หน้า 30-31.

แพนพระเคษพระคุณโดยสุจริต"¹ สำหรับการแบ่งผลผลิตให้พระมหากษัตริย์หนึ่งในสิบของ
ที่ผลิตได้ก็ไม่ใช่ควยเหตุที่คนทั้งปวงอาศัยที่ดินของพระมหากษัตริย์ในการทำมาหากิน แต่เป็น
การตอบแทนที่พระมหากษัตริย์ได้ทำหน้าที่ผู้ปกครองและไม่มีเวลาที่จะทำการผลิต²

อุดมการณ์ของรัฐจะบังเกิดผลในทางเสริมสร้างเสถียรภาพทางการเมืองเพียง
ใดส่วนหนึ่งขึ้นอยู่กับ การถ่ายทอดความคิด เพื่อให้เป็นที่ยอมรับของคนทั้งในราชธานี หัวเมือง
และประเทศราช ราชสำนักในรัชกาลที่ 1 ได้พยายามถ่ายทอดอุดมการณ์ด้วยวิธีต่าง ๆ
นอกจากพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกจะทรงพยายามปฏิบัติภารกิจต่าง ๆ ของ
ธรรมิกราชาธิราชให้ปรากฏเป็นจริงขึ้นแล้ว ความคิดอันเป็นอุดมการณ์ของรัฐยังได้รับการ
บันทึกลงไว้ในหนังสือต่าง ๆ ที่สมาชิกของชนชั้นมูลนายจะได้อ่าน เป็นต้นว่าพระราชพง-
ศาวดาร วรรณคดี กฎหมาย พระราชสาส์น สารตรา ตลอดจนคัมภีร์ทางพุทธศาสนา
หนังสือเหล่านี้คงทำหน้าที่ปลุกฝังความคิดทางการเมืองแก่ชนชั้นนำได้มาก เข้าใจว่าใน
รัชกาลที่ 1 ได้อาศัยหนังสือเพื่อปลุกฝังความคิดทางการเมืองมากกว่าที่เคยมีมา ดัง
ปรากฏว่ามีการชำระพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาเพื่อแสดงคติเกี่ยวกับรัฐและกษัตริย์
ที่ราชสำนักต้องการเน้น³ มีการแต่งหรือแปลคัมภีร์ทางพุทธศาสนาเป็นภาษาไทยโดยใช้
ภาษาความเรียงมากขึ้นอันทำให้ผู้อ่านสามารถเข้าใจหลักการของพุทธศาสนาที่ได้รับการ
เน้นได้โดยง่าย⁴ นอกจากนี้พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกในฐานะธรรมิกราชา-
ธิราชยังทรงสั่งสอน "ธรรม" แก่เจ้าประเทศราช เจ้าเมือง พระบรมวงศานุวงศ์ ขุนนาง

¹"พระราชกำหนดใหม่ มาตรา 12", กฎหมายตราสามดวง, หน้า 720.

²พระยาธรรมปรีชา (แก้ว), ไตรภูมิโลกวินิจยกถา ฉบับที่ 2, 1 : 70.

³นิธิ เอียวศรีวงศ์, "ประวัติศาสตร์รัตนโกสินทร์ในพระราชพงศาวดารอยุธยา,"
หน้า 173-246.

⁴นิธิ เอียวศรีวงศ์, วัฒนธรรมภระกมที่กับวรรณกรรมรัตนโกสินทร์, หน้า
182-183.

ราษฎรทั่วไป ตลอดจนพระสงฆ์โดยอาศัยพระราชสาส์น สารตรา และกฎหมาย
 การสอน "ธรรม" โดยอาศัยหนังสือราชการ เช่นนี้มีร่องรอยให้เห็นว่าเริ่มมีครั้งแรก
 ในสมัยธนบุรี¹ แต่ปรากฏอย่างชัดเจนในรัชกาลที่ 1 สะท้อนให้เห็นว่าราชสำนัก
 ในรัชกาลที่ 1 พยายามปลูกฝังความคิดทางการเมืองอย่างจริงจัง เข้าใจว่ามุลนาย
 ระดับต่าง ๆ ในเวลานั้นคงพร้อมที่จะรับเอาอุดมการณ์ใหม่จากราชสำนักเอาไว้
 เพราะส่วนหนึ่งเป็นมุลนายรุ่นใหม่ซึ่งไม่ผูกพันอยู่กับความคิดทางการเมืองหรือจารีต
 ประเพณีต่าง ๆ ของชนชั้นมุลนายสมัยอยุธยาเท่าใดนัก ส่วนการถ่ายทอดความคิด
 ทางการเมืองลงไปสู่คนในระดับล่างซึ่งไม่รู้หนังสือคงอาศัยวิธีส่งทอดโดยผ่านคนเป็น
 ส่วนใหญ่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งผ่านทางมุลนายที่ควบคุมไพร่ และพระสงฆ์ซึ่งมีความ
 สัมพันธ์โดยตรงกับราษฎรทั่วไป ในรัชกาลที่ 1 นี้การถ่ายทอดหลักการของสังคมนิยม
 ให้ไพร่ยอมรับคงมีความสำคัญมากขึ้นเพราะนอกจากกลไกของระบบไพร่จะอ่อนแอ
 แล้ว รัฐยังควบคุมการดำเนินชีวิตของไพร่ได้น้อยลงเนื่องจากลดเวลาเกณฑ์แรงงาน
 ลงจากเดิมปีละสองเดือน จะเห็นได้ว่าพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกทรง
 สั่งสอนให้ไพร่บำเพ็ญทานและรักษาศีลด้วยความเข้าใจในลักษณะของท่านและศีล
 ตลอดจนอนาถสงฆ์ซึ่งจะเกิดแก่ใจ และทรงห้ามไม่ให้ราษฎร เชื้อถือเข้าเป็นพรรคพวก
 ของภพที่อ้างตัวเป็นผู้นับถือหรือผู้วิเศษ สำหรับพระสงฆ์ซึ่งเป็นสื่อกลางอันสำคัญยิ่ง
 ในการถ่ายทอดอุดมการณ์ของรัฐไปยังสังคมนวงกว้างนั้น ราชสำนักได้พยายามปลูกฝัง
 หลักการของพุทธศาสนาที่ราชสำนักต้องการ เน้นทั้งโดยอาศัยวิธีการที่เคยมีมา เช่น
 การให้พระสงฆ์จากหัวเมืองและประเทศราชเข้ามาศึกษาพระพุทธศาสนาในกรุง
 รัตนโกสินทร์ และโดยวิธีการใหม่ ๆ เช่น การมีพระราชปุจฉาเพื่อสอนวิธีการศึกษา
 คัมภีร์ทางศาสนา ตลอดจนหลักในการเทศน์แก่สมเด็จพระสังฆราชและพระราชาคณะ
 ซึ่งเป็นผู้นำในคณะสงฆ์ และโดยการตรากฎพระสงฆ์ขึ้น เป็นต้น

¹ ปรภค "เรื่องตั้งพระเจ้านครศรีธรรมราชกรุงธนบุรี" ประชุม

อย่างไรก็ดีต้องการการศึกษาอีกมากเพื่อจะเข้าใจกระบวนการที่อุดมการณ์ทางการเมืองแพร่ไปยังคนกลุ่มต่าง ๆ ในราชอาณาจักรนี้ หัวเมือง และประเทศราช อันจะเปิดทางให้เราสามารถวิเคราะห์ต่อไปได้ว่าอุดมการณ์ที่ราชสำนักในรัชกาลที่ 1 สถาปนาขึ้นนี้มีผลต่อพฤติกรรมทางสังคมของคนกลุ่มต่าง ๆ ใน "จักรวรรดิ" สมัยนั้น และสมัยต่อมาอย่างไร ซึ่งหมายถึงการบรรลุถึงความเข้าใจในผลที่อุดมการณ์นี้มีต่อวิถีของประวัติศาสตร์นั่นเอง

ศูนย์วิทยพัชยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

1. เอกสารต้นฉบับที่ยังมิได้ตีพิมพ์

หอสมุดศิริญาณ. หมวดกรรมคดี หมู่ตำราภาพ เลขที่ 5 ชื่อ แผนที่ไตรภูมิโลกสัตฐานสมัย
อยุธยา.

____. หมวดกรรมคดี หมู่ตำราภาพ เลขที่ 10 ชื่อ ตำราภาพไตรภูมิฉบับหลวง สมัย
ธนบุรี.

____. หมวดกรรมคดี หมู่ไตรภูมิโลกวิจิฉัย เลขที่ 1 ชื่อ ไตรภูมิโลกวิจิฉัยกถา
เล่ม 1.

____. หมวดกรรมคดี หมู่ไตรภูมิโลกวิจิฉัย เลขที่ 4 ชื่อ ไตรภูมิโลกวิจิฉัยกถา
เล่ม 4.

____. หมวดกรรมคดี หมู่ไตรภูมิโลกวิจิฉัย เลขที่ 7 ชื่อ ไตรภูมิโลกวิจิฉัยกถา
เล่ม 7.

____. หมวดกรรมคดี หมู่ไตรภูมิโลกวิจิฉัย เลขที่ 8 ชื่อ ไตรภูมิโลกวิจิฉัยกถา
เล่ม 8.

____. หมวดกรรมคดี หมู่ไตรภูมิโลกวิจิฉัย เลขที่ 12 ชื่อ ไตรภูมิโลกวิจิฉัยกถา
เล่ม 12.

____. หมวดกรรมคดี หมู่ไตรภูมิโลกวิจิฉัย เลขที่ 13 ชื่อ ไตรภูมิโลกวิจิฉัยกถา
เล่ม 13.

____. หมวดกรรมคดี หมู่ไตรภูมิโลกวิจิฉัย เลขที่ 15 ชื่อ ไตรภูมิโลกวิจิฉัยกถา
เล่ม 15.

____. หมวดกรรมคดี หมู่ไตรภูมิโลกวิจิฉัย เลขที่ 20 ชื่อ ไตรภูมิโลกวิจิฉัยกถา
เล่ม 20.

- หอสมุดวชิรญาณ. หมวดกรรมคดี หมู่ไตรภูมิโลกวินิจฉัย เลขที่ 25 ชื่อ ไตรภูมิโลกวินิจฉัย เลขที่ 25 ชื่อ ไตรภูมิโลกวินิจฉัยถก เล่ม 25.
- ____. หมวดกรรมคดี หมู่ปกิณกรรมต่าง ๆ เลขที่ 2 ชื่อ ยุทธวิธีของพระโยคาวจร.
- ____. หมวดกรรมคดี หมู่ปกิณกรรมต่าง ๆ เลขที่ 6 ชื่อ ราชสาธิกกราโชวาท.
- ____. หมวดกรรมคดี หมู่ปกิณกรรมต่าง ๆ เลขที่ 14 ชื่อ มิลินทปัญหา จ.ศ. 1147.
- ____. หมวดกรรมคดี หมู่ปกิณกรรมต่าง ๆ เลขที่ 17 ชื่อ มูลกรรมฐานเล่ม 1.
- ____. หมวดกรรมคดี หมู่ปกิณกรรมต่าง ๆ เลขที่ 18 ชื่อ มูลกรรมฐานเล่ม 2.
- ____. หมวดกรรมคดี หมู่ประวัติ เลขที่ 2 ชื่อ พุทธวงศ์ฉบับหลวง จ.ศ. 1152.
- ____. หมวดกรรมคดี หมู่แปลเรื่องต่าง ๆ เลขที่ 9 ชื่อ พระราชนิธิยศัพท์แปล.
- ____. หมวดกรรมคดี หมู่พระราชปจจุบันรัชกาลที่ 1 เลขที่ 30 ชื่อ พระราชปจจุบันรัชกาลที่ 1.
- ____. หมู่จดหมายเทศสมัยกรุงธนบุรี เลขที่ 5 ชื่อ คำพระสงฆ์ถวายพระพร เรื่อง เจริญพระเกียรติสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี จ.ศ. 1411 พ.ศ. 2322.
- ____. หมู่จดหมายเทศกรุงธนบุรี เลขที่ 16 ชื่อ พระราชโองการประกาศเพชวรภักดิ์ในกัจฉบิศาจ (จ.ศ. 1138).
- ____. หมู่จดหมายเทศรัชกาลที่ 1 จ.ศ. 1144 เลขที่ 3 ชื่อ พระราชสาส์นเมืองจีน จ.ศ. 1144.
- ____. หมู่จดหมายเทศรัชกาลที่ 1 จ.ศ. 1144 เลขที่ 4 ชื่อ บัญชีทางว่าวผ้าไตรทรงบำเพ็ญการพระราชกุศลต่าง ๆ จ.ศ. 1144-1150.
- ____. หมู่จดหมายเทศรัชกาลที่ 1 จ.ศ. 1144 เลขที่ 6 ชื่อ บัญชีรายชื่อเรื่องพระธรรมเทศนาที่ทรงสดับตั้งแต่ จ.ศ. 1144-1164.

- _____ หอสมุดควชิรญาณ. หมายเหตุหมายเหตุรัชกาลที่ 1 จ.ศ. 1144 เลขที่ 7 ชื่อ บัญชีว่าควย
พระคาร์ลีให้พระสงฆ์ถวายพระธรรมเทศนาเป็นปีที่ 28.
- _____ หมายเหตุหมายเหตุรัชกาลที่ 1 จ.ศ. 1146 เลขที่ 3 ชื่อ พระราชสาส์นไปเมือง
จีน จ.ศ. 1146.
- _____ หมายเหตุหมายเหตุรัชกาลที่ 1 จ.ศ. 1146 เลขที่ 4 ชื่อ จุฬาลงกรณ์.
- _____ หมายเหตุหมายเหตุรัชกาลที่ 1 จ.ศ. 1147 เลขที่ 1 ชื่อ สำเนาบัญชีจ่ายข้าวส่ง
กองทัพ.
- _____ หมายเหตุหมายเหตุรัชกาลที่ 1 จ.ศ. 1148 เลขที่ 3 ชื่อ ทองตรา เรื่อง พระ-
ราชทานบำเหน็จความชอบแก่พระยาวิเสสสงคราม.
- _____ หมายเหตุหมายเหตุรัชกาลที่ 1 จ.ศ. 1151 เลขที่ 1 ชื่อ พระราชาคณะถวาย
พระพรไชยมงคลเนื่องด้วยอสนีบาตตกในพระราชวัง.
- _____ จดหมายเหตุรัชกาลที่ 1 จ.ศ. 1152 เลขที่ 1 ชื่อ สำเนาจารึกเรื่องนาย
เรืองเผาศิวที่วัดอรุณราชวราราม.
- _____ หมายเหตุหมายเหตุรัชกาลที่ 1 จ.ศ. 1153 เลขที่ 2 ชื่อ เรื่องเสกเจ้าประเทศ-
ราชออกไปครองเมืองต่าง ๆ จ.ศ. 1153-1172.
- _____ หมายเหตุหมายเหตุรัชกาลที่ 1 จ.ศ. 1153-1172 เลขที่ 2 ชื่อ เรื่องเสกเจ้า
ประเทศราชออกไปครองเมืองต่าง ๆ.
- _____ หมายเหตุหมายเหตุรัชกาลที่ 1 จ.ศ. 1154 เลขที่ 1 ชื่อ มงคลนิมิตร.
- _____ หมายเหตุหมายเหตุรัชกาลที่ 1 จ.ศ. 1154 เลขที่ 2 ชื่อ พังสัทธินิมิตร เรื่อง
เสี่ยงทายพระธัมมท้าวสำเภาหูส่งจะมาหรือไม่มา.
- _____ หมายเหตุหมายเหตุรัชกาลที่ 1 จ.ศ. 1154 เลขที่ 4 ชื่อ คำสาบาลพวกเมือง
ทวาย.

หอสมุดวชิรญาณ. หมายเหตุเทศรัชกาลที่ 1 จ.ศ. 1154 เลขที่ 7 ชื่อ เสี่ยงทาย
เรื่องทรงเสี่ยงทายแห่งพระบรมมณฑลพระตำหนักคายน่าน้ำพุ.

____. หมายเหตุเทศรัชกาลที่ 1 จ.ศ. 1156 เลขที่ 4 ชื่อ คำประกาศไฉนน้ำ.

____. หมายเหตุเทศรัชกาลที่ 1 จ.ศ. 1156 เลขที่ 7 ชื่อ คำสาบาลของพระยา
เขม่น.

____. หมายเหตุเทศรัชกาลที่ 1 จ.ศ. 1156 เลขที่ 9/ก ชื่อ กระแสร์บรมราช-
โองการเรื่องให้เชิญพระพุทธรูปจากสุโขทัยมาประดิษฐานไว้ ณ กรุงเทพ-
มหานคร.

____. หมายเหตุเทศรัชกาลที่ 1 จ.ศ. 1156 เลขที่ 12 ชื่อ คำขุณสุระคำแห่งเล่า
เทศนิมิตร์ต่าง ๆ.

____. หมายเหตุเทศรัชกาลที่ 1 จ.ศ. 1158 เลขที่ 1 ชื่อ บัญชีเงินพระราชอุทิศ
เกษมบุญ.

____. หมายเหตุเทศรัชกาลที่ 1 จ.ศ. 1163 เลขที่ 1 ชื่อ สำเนาหนังสือผู้เสด
ว่าควยพระมหากษัตริย์ปกครองประชาราษฎร์โดยยุติธรรม.

____. หมายเหตุเทศรัชกาลที่ 1 จ.ศ. 1169 เลขที่ 3 ชื่อ ประกาศเรื่องตั้งกรม
รัชกาลที่ 1-3.

____. หมายเหตุเทศรัชกาลที่ 1 จ.ศ. 1170 เลขที่ 3 ชื่อ พระราชพิธีมหาสวัสดิ์รักษา.

____. หมายเหตุเทศรัชกาลที่ 1 ไม่ปรากฏศักราช เลขที่ 11 ชื่อ สำเนาคำปรึกษา
เรื่องสมเด็จพะสังฆราชและพระราชาคณะถวายความเห็น.

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. เอกสารรัชกาลที่ 5 สารบัญญตุมคพิเศษ เล่ม 7 หนังสือ
เจ้าพระยามหินทรศักดิ์ศรีราชบุลเกล้าฯ ถวายอธิบายความประสงค์เดิมเรื่องเลข
ไพรม์ จ.ศ. 1247.

2. หนังสือ

กฎหมายตราสามดวง. กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัดอุดมศึกษา (แผนกการพิมพ์), 2521.

กรุงธนบุรี, สมเด็จพระเจ้า. บทละครรวมเกียรติ. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2506.

กัมพูชฉัตร, พระองค์เจ้า. "นิพนธ์วังหน้า" ใน จดหมายเหตุความทรงจำของกรมหลวงนรินทรเทวี. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์พระจันทร์, 2501. (พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงพระศพ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงทิพยรัตนกิริฎกุลีนี).

คำให้การชาวกรุงเก่า คำให้การขุนหลวงหาวัด พระราชพงศาวดารกรุงเก่าฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์คลังวิทยา, 2515.

โคลงกวีโบราณ. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, 2467. (พิมพ์แจกในการกรฐินพระราชทาน ณ วัดราชฎาธิฐาน พระพุทธศักราช 2467).

จอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. "ประณามวงศ์." ใน ประชุมพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 4 และนิพนธ์ของพระอมราภิรักษ์ดิลก (เกิด). กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์พุทธอุปถัมภ์การพิมพ์, 2516. (พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพพระธรรมดิลก).

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. "พระราชวิจารณ์ในพระบาทสมเด็จพระ-
จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว" ใน จดหมายเหตุความทรงจำของกรมหลวงนรินทร-
เทวี, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2516.

เจือ สตะเวทิน, วรรณคดีพุทธศาสนา. กรุงเทพมหานคร : คลังวิทยา, 2506.

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, "พงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์และสงครามเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 1"
ใน เรื่องของสองนคร, หน้า 243-270. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์
เจ้าพระยา, 2524.

ซิมอง เคอ ลาลูแบร์, จดหมายเหตุลาลูแบร์ ฉบับสมบูรณ์. เล่ม 1. แปลโดย สันต์ ท.
โกมลบุตร. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ก้าวหน้า, 2510.

คำทรงราชานุกาพ, สมเด็จพระเจ้า กรมพระยา. "คำนำ" ใน มิลินทนิพนธ์ฉบับพิศดาร. หน้า
ก-จ กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ศิลปาบรรณาคาร, 2516.

_____ . "ตำนานคณะสงฆ์" ใน ประชุมพระนิพนธ์เกี่ยวกับตำนานทางพระพุทธศาสนา.
กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม, 2514.

_____ . "ตำนานหนังสือคำราชนิพนธ์พิไชยสงคราม" ใน คำราชนิพนธ์พิไชยสงครามของ
กรมศิลป์ากร พิมพ์ในงานศพ นางสนทนารัตน (กัญญา บุญยรัตพันธุ์) 2512.

_____ . ไทยรบพม่า. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์คลังวิทยา, 2520.

_____ . "บ้านแพนบก" ใน พระราชปุจฉาในชั้นกรุงรัตนโกสินทร์. เล่ม 1.
กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2513.

_____ . เรื่องประติษฐานพระสงฆ์สยามวงศ์ในลังกาทวีป. ม.ป.ท. : 2503.
(คณะสงฆ์พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระเมรุพระศพ สมเด็จพระสังฆราชเจ้า
กรมหลวงวชิรญาณวงศ์).

ทิพากรวงศ์, เจ้าพระยา. พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 1.
กรุงเทพมหานคร : องค์การคุรุสภา, 2503.

ธนิต อยู่โพธิ์. ตำนานการเทศน์มหาชาติ. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ประยูรวงศ์,
2508. (พิมพ์ในงานศพนายทิม อรุณศรี).

_____ . ตำนานสมณศักดิ์พระวันรัต และสมเด็จพระราชาคณะผู้ทรงสมณศักดิ์สมเด็จพระวันรัตในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์. กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด
ศิwap, 2516.

ธรรมปรีชา (แก้ว), พระยา. ไตรภูมิโลกวิจิตรจินดกถา ฉบับที่ 2 (ไตรภูมิฉบับหลวง).
เล่ม 1. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2520.

_____ . ไตรภูมิโลกวิจิตรจินดกถา ฉบับที่ 2 (ไตรภูมิฉบับหลวง). เล่ม 2.
กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2521.

_____ . ไตรภูมิโลกวิจิตรจินดกถา ฉบับที่ 2 (ไตรภูมิฉบับหลวง). เล่ม 3.
กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, 2521.

ธรรมธิเบศร, เจ้าฟ้า. "พระมาลัยคำหลวง." ใน พระประวัติและพระนิพนธ์ของ
เจ้าฟ้าธรรมธิเบศร, หน้า 239-294. กรุงเทพมหานคร : ศิลปบรรณาการ,
2513.

นรินทรเทวี, กรมหลวง. จดหมายเหตุความทรงจำกรมหลวงนรินทรเทวี. กรุงเทพ-
มหานคร : โรงพิมพ์พระจันทร์, 2501.

นิติ เอียวศรีวงศ์. "การเมืองไทยในสมัยพระนารายณ์." ใน ประวัติศาสตร์เมืองลพบุรี,
หน้า 115-172. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เรือนแก้วการพิมพ์, 2524.

_____ . "ประวัติศาสตร์รัตนโกสินทร์ในพระราชพงศาวดารอยุธยา." ใน
รวมปาฐกถาจากสมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, หน้า 169-254.
กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2521.

_____ . วัฒนธรรมกระฎุมพีกับวรรณกรรมรัตนโกสินทร์. กรุงเทพมหานคร :
สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2525.

บุญช่วย ศรีสวัสดิ์. ราชอาณาจักรลาว. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ก้าวหน้า, 2503.

ปรมาณูชิตชินโรส, กรมสมเด็จ. พระปฐมสมโพธิกถา. กรุงเทพมหานคร : องค์การ-
ศึกษา, 2505.

"ประคนธรรม" ใน ประชุมสุภาสิตฉบับหอสมุดแห่งชาติ. หน้า 219-256 กรุงเทพ-
มหานคร : สำนักพิมพ์วัฒนาพานิช, 2508.

ประชุมประกาศรัชกาลที่ 4 เล่ม 2 พ.ศ. 2401-2404. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์
คุรุสภา, 2503.

ประชุมจดหมายเหตุมัยอยุธยา ภาค 1. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักทำเนียบ
นายกรัฐมนตรี, 2511. (พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พันเอก พระยา-
ศรีวิสารวาจา).

ประชุมพงศาวดาร. เล่ม 2. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2506.

ประชุมพงศาวดาร. เล่ม 23. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2511.

ประชุมพงศาวดาร. เล่ม 37, 39 และ 40. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2512.

ประชุมพระตำราบรมราชูทิศเพื่อกัลปนาสมัยอยุธยา ภาค 1. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์-
สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี, 2510.

ประชุมพระราชปจณา. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2517. (พิมพ์
ถวายสมเด็จพระญาณสังวร).

ประชุมศิลาจารึกภาคที่ 4. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักนายกรัฐมนตรี, 2513.

ประชุมศิลาจารึกภาคที่ 6 ตอนที่ 1. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักทำเนียบนายก-
รัฐมนตรี, 2517.

ประชุมหนังสือเก่าภาคที่ 2. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ไทย, 2459.

ประมุขมาศ อิศรางกูร, ม.ล. พระประวัติต้นราชสกุลวงศ์สืบตรงจากสมเด็จพระเจ้าฟ้า
กรมพระศรีสudarักษ์. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มิตรไทย, 2519. (พิมพ์ใน
งานพระราชทานเพลิงศพ นายจิตติ อิศรางกูร ณ อยุธยา).

พนรัตน์, สมเด็จพระ. พระราชพงศาวดารกรุงธนบุรี. กรุงเทพมหานคร : กองวิชาการ, 2475.

พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพระจักรพรรดิพงศ์ (จาก). เล่ม 2. กรุงเทพฯ-
มมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2504.

พิมลธรรม, พระ. พงศาวดารกรุงศรีอยุธยาภาษามคธ และคำแปล. กรุงเทพมหานคร :
โรงพิมพ์ไทย, 2459. (พิมพ์แจกในงานปลงศพ ท่านเลื่อน ทจ. ภรรยาพระยา
มนตรีสุริยวงษ์ (จีน บุนนาค)).

พุทธยอดฟ้าจุฬาโลก, พระบาทสมเด็จพระ. "นิราศรบพม่าทำดินแดง." ใน ประชุมเพลง-
ยาว ฉบับหอสมุดแห่งชาติ. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์คลังวิทยา, 2507.

ร. แลงกัท. ประวัติศาสตร์กฎหมายไทย (กฎหมายเอกชน) กฎหมายที่ดิน. คำสอน
ชั้นปริญญาโท มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง. พุทธศักราช 2483.
กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง, 2491.

ประวัติศาสตร์กฎหมายไทย (สัญญา). คำสอนชั้นปริญญาโท พุทธศักราช
2480 มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง, 2491.

เริง อรรถวิบูลย์. ความรู้เรื่องพิธีกรรมนิยมสงฆ์. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภา,
2512.

วันรัตน์, สมเด็จพระ. สังคีตยวงส์ พงศาวดารเรื่องสังคายนาพระธรรมวินัย. แปลโดย
พระยาปริยัติธรรมธาดา (แพ ตาลดิग्ฆมณ). กรุงเทพมหานคร : หางหุ้นส่วน
จำกัดศิวิพร, 2521. (พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพพระอุบาลีคุณูปมาจารย์
(กมลเดระ)).

วิจิตรการโกศล, พระครู. สมเด็จพระพุฒาจารย์ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์. กรุงเทพฯ-
นคร : หางหุ้นส่วนจำกัดศิวิพร, 2521.

มหาสุรสิงหนาท, สมเด็จพระ. กรมพระราชวังบวร. "นิราศปราบพม่าเมืองนครศรีธรรมราช."
ใน ประชุมเพลงยาว ฉบับหอสมุดแห่งชาติ. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์-
คลังวิทยา, 2507.

ศักดิ์พลเสถ, พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่น. "เพลงยาวกรมศักดิ์ ประชุมเพลงยาวภาค
ที่ 1" ใน ประชุมเพลงยาวฉบับหอสมุดแห่งชาติ. กรุงเทพมหานคร : สำนัก
พิมพ์คลังวิทยา, 2507.

สืบค้นประวัติศาสตร์ไทยเกี่ยวกับจีนในเอกสารภาษาจีน, คณะกรรมการ. ความสัมพันธ์
ทางการทูตระหว่างไทย-จีน พ.ศ. 1825-2395. (แปลจากเอกสารทาง
ราชการของจีน) กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี,
2523.

สุชีพ ปุญญานุภาพ. พระไตรปิฎกฉบับสำหรับประชาชน. กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏ-
ราชวิทยาลัย, 2524.

อคิน รพีพัฒน์, ม.ร.ว. สังคมไทยในสมัยต้นรัตนโกสินทร์ พ.ศ. 2325-2416. แปลโดย
ม.ร.ว. ประกายทอง สิริสุข และ พรรณี สรุงบุญมี. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์-
พิมพ์เศศ, 2518.

3. บทความจากวารสาร

"คำให้การขุนหลวงวัดประดู่ทรงธรรม." แฉ่งงานประวัติศาสตร์เอกสาร โบราณคดี 3
(1 มกราคม 2512).

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ. "กบฏไพร่สมัยอยุธยา กับ แนวความคิด ผู้มีบุญ-พระศรีอาริย์-พระมาลัย." วารสารธรรมศาสตร์ 9 (กรกฎาคม-กันยายน 2522) : 53-86.

โชคิ กัลยาณมิตร. "รูปสัญลักษณ์ทางวัตถุในพุทธศาสนา." วารสารมหาวิทยาลัยศิลปากร
3 (กรกฎาคม-ธันวาคม 2522).

พรนิภา พุฒินารากร และ ทวีศิลป์ สืบวัฒนะ. "ข้าวในสมัยปลายอยุธยา (พ.ศ. 2199-
2310)" วารสารธรรมศาสตร์ 4 (กุมภาพันธ์-พฤษภาคม 2518) : 40-59.

สุเนตร ชุตินทรานนท์. "ลิลิตโองการแช่งน้ำและพระราชพิธีถือน้ำพิพัฒน์สัตยา." วารสาร
ธรรมศาสตร์ 9 (กรกฎาคม-กันยายน 2522).

อัจฉรา กาญจนมัย. "การศึกษาพระปริยัติธรรมสมัยกรุงเทพฯ ตอนต้น." พุทธจักร 35 (มกราคม 2524).

อังสุรีย์ อุดมพาณิชย์. "การค้ำกับต่างประเทศของอยุธยาในศตวรรษที่ 17." วารสารมนุษยศาสตร์. 10 (เมษายน-มิถุนายน 2523).

4. วิทยานิพนธ์

เทพรัตน์ราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี, สมเด็จพระ. "ทศบารมีในพุทธศาสนาเถรวาท." วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาภาษาตะวันออก บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2524.

ประพจน์ อิศววิรุฬหาร. "การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องพระโพธิสัตว์ในคัมภีร์เถรวาทและคัมภีร์มหายาน." วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาภาษาตะวันออก บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2523.

ปิยะฉัตร ปิตะวรรณ. "การยกเลิกระบบไพร่ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว." วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2523.

วราภรณ์ ทินานนท์. "การค้ำเสาของไทยสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น." วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2523.

สิริลักษณ์ ศักดิ์เกรียงไกร. "ต้นกำเนิดของชนชั้นนายทุนในประเทศไทย (พ.ศ. 2398-2453)." วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2522.

อัจฉรา กาญจนมัย. "การฟื้นฟูพระพุทธศาสนาในสมัยรัตนโกสินทร์ (พ.ศ. 2325-2394)." วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2523.

อัญชลี สุธาสัยน์. "ความเปลี่ยนแปลงของระบบไพร่ และ ผลกระทบต่อสังคมไทยใน
รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว." วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษร-
ศาสตร์มหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,
2524.

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาษาต่างประเทศBooks

- Gesick, Lorraine M. "Kingship and Political Integration in Traditional Siam, 1767-1824." Ph.D. Thesis, Cornell University, 1976.
- Reynolds, Craig J. "Religious Historical Writing and the Legitimation of the First Bangkok Reign." In Perceptions of the Past in Southeast Asia. Edited by Anthony Reid and David Marr. Singapore : Heinemann Educational Books (Asia), 1979.
- Sarasin Viraphol. Tribute and Profit : Sino-Siamese Trade, 1652-1853. Cambridge : Council on East Asian Studies Harvard University, 1977.
- Smith, George V. "The Dutch East India Company in the Kingdom of Ayutthaya 1604-1694." Ph.D. Dissertation, Northern Illinois University, 1974.
- Wenk, Klaus. The Restoration of Thailand under Rama I 1782-1809. Arizona : The University of Arizona Press, 1968.
- Wyatt, David K. "Family Politics in Seventeenth and Eighteenth Century Siam." A paper presented at the 8th Conference of the IAHA, K.L. August 1980.

ประวัติผู้เขียน

นางสาว สายชล วรรณรัตน์ เกิดวันที่ 14 ธันวาคม พ.ศ. 2496 ได้รับพระราชทานปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต (ประวัติศาสตร์) มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ในปีการศึกษา 2519 และได้รับพระราชทานทุนภูมิพล เข้าศึกษาต่อในภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในปีการศึกษา 2521 ได้รับทุนผู้ช่วยสอนจากมูลนิธิโอสถานุเคราะห์ระหว่างปีการศึกษา 2521-2522 ต่อมาได้ทำหน้าที่อาจารย์พิเศษ ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และคณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เป็นกรรมการสมาคมประวัติศาสตร์ ระหว่าง พ.ศ. 2523-2524

ศูนย์วิทยพัชร์พยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย